

LA CATALUNYA CAROLÍNGIA

Gaspar FELIU¹
Institut d'Estudis Catalans

RESUM

1. La *Catalunya carolíngia*, un projecte centenari. 2. Ramon d'Abadal, el pare del projecte. 3. Els primers volums. 4. La *Catalunya carolíngia* després d'Abadal. 4.1. Els anys difícils. 4.2. L'empenta dels anys noranta. 4.3. L'esprint final. 4.4. La feina que queda. 5. Uns mots de cloenda.

PARAULES CLAU

Catalunya carolíngia, Ramon d'Abadal.

Carolingian Catalonia

ABSTRACT

1. The Carolingian Catalonia, a centennial project. 2. Ramon d'Abadal, the father of the project. 3. The first volumes. 4. Carolingian Catalonia after Abadal. 4.1. The difficult years. 4.2. The push of the nineties. 4.3. The final sprint. 4.4. The work that remains. 5. A few closing words.

KEYWORDS

Carolingian Catalonia, Ramon d'Abadal.

1. gaspar.feliu@hotmail.com

I. LA CATALUNYA CAROLÍNGIA, UN PROJECTE CENTENARI

Com és prou sabut, en l'origen de la *Catalunya carolíngia* hi ha la iniciativa de Ramon d'Abadal d'editar tots els documents dels comtats catalans fins a l'any 1000, projecte que va ser assumit com a programa per l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1920, després que fos aprovat per la Secció Històrico-Arqueològica. És, per tant, un programa centenari, o més que centenari si tenim en compte que Abadal havia començat a aplegar materials durant la seva estada a París gràcies a una beca de la Junta de Ampliación de Estudios: de novembre de 1911 a juliol de 1912 va freqüentar l'École de droit, l'École des hauts études i sobretot l'École des chartes, i aprofità per a recollir documentació sobre les fonts legislatives i documentals relatives a la dominació dels reis francs a Catalunya, en especial en la col·lecció «Baluze», de la Biblioteca Nacional de França. Però Abadal s'adonà que era important incorporar Catalunya a l'ambient frenètic de publicació de documents carolíngis d'aquells anys,² de manera que aviat substituï el projecte inicial per una proposta més ambiciosa: la publicació de tot el corpus documental català anterior a l'any 1000, una comesa llarga i difícil en sí mateixa, que contingències personals, polítiques i econòmiques han allargat durant un segle i que ara en Josep M. Salrach i jo mateix tenim l'honor, tan gran com immerescut, de fer arribar a port: amb la publicació del volum vuitè corresponent als comtats d'Urgell, Cerdanya i Berga, que apareixerà aquest mateix any, s'haurà completat el projecte inicial.³

2. RAMON D'ABADAL, EL PARE DEL PROJECTE

La meva comesa és ara explicar ràpidament dues coses: com i gràcies a qui ha estat possible dur a terme el projecte i per què ha estat tant lent i difícil. És evident que les limitacions d'espai obliguen a deixar de banda moltes coses. Per

2. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS (1926-1950 i 1952), *Els diplomes carolíngis a Catalunya*, a Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. II, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica II), p. XXXII-XXXVI. Reedició facsímil, ²2007.

3. Ramon ORDEIG I MATA [cur.] (2019), *Els comtats d'Urgell, Cerdanya i Berga*, a Ramon d'ABADAL I DE VINYALS (fundador); Gaspar FELIU i Josep M. SALRACH [dir.], *Catalunya carolíngia*, vol. VIII, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica...).

començar, només em referiré a la persona i a la resta de l'obra de Ramon d'Abadal en aquells aspectes imprescindibles per a entendre l'evolució i els problemes de la *Catalunya carolíngia*.⁴ No puc, però, deixar d'indicar que fins a la Guerra Civil, Abadal fou un erudit que treballà intensament en la *Catalunya carolíngia*, en especial en el volum II, que després d'unes primeres obres sobre fonts i temes d'història del dret⁵ desaparegué del panorama historiogràfic, absorbit per l'administració del patrimoni familiar i per la política: de 1913 a 1947 només publicà un article de tema històric i encara ho feu en una revista religiosa.⁶ De fet, Abadal, com a historiador, va ser obra de la postguerra, del franquisme, de la necessitat de salvar la societat, el país, oposant a la dictadura la cultura, de manera que gairebé m'atreviria a dir que la història, que fins a la guerra havia estat

4. Sobre la persona i l'obra de Ramon d'Abadal, els treballs més importants són els següents: Manuel MUNDÓ (1989), «Ramon d'Abadal i la Història de l'Església catalana», a Manuel MUNDÓ *et al.*, *Ramon d'Abadal i de Vinyals. Commemoració del centenari del seu naixement*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura; Josep Maria FONT I RIUS, «Ramon d'Abadal i de Vinyals, historiador i patrici català», a MUNDÓ *et al.* (1989); Antoni PLADEVALL, «Ramon d'Abadal i de Vinyals, historiador i vigatà», a MUNDÓ *et al.* (1989); Josep M. SALRACH, «Ramon d'Abadal, historiador dels orígens de Catalunya», a MUNDÓ *et al.* (1989); Manuel J. PELÁEZ, «Ramon d'Abadal i de Vinyals y la historia del derecho catalán y francés: primera etapa de formación y producción científica (1904-1914)», a Jaume SOBREQUÉS I CALLICÓ; Sebastià RIERA I VIADER [ed.] (1994), *Miscel·lània Ramon d'Abadal. Estudis d'Història oferts a Ramon d'Abadal i de Vinyals en el centenari del seu naixement*. Barcelona, Curial; Francesc VILANOVA I VILA-ABADAL (1996), *Ramon d'Abadal: entre la història i la política (1888-1970)*. Lleida, Pagès editors; Anscarí Manuel MUNDÓ (2000), «Introducció» a ABADAL (1926-1950) (reedició facsímil 2000), i Gaspar FELIU (2011), «Ramon d'Abadal: la tenacitat en el treball de base», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 22, p. 157-183.

5. RAMON D'ABADAL I DE VINYALS; JORDI RUBIÓ I BALAGUER (1910), «Notes sobre la formació de les Compilacions de "Constitucions i altres drets de Catalunya" i de "Capítols de Corts referents al General"», *Estudis Universitaris Catalans*, IV, p. 409-445, reeditat a RAMON D'ABADAL I DE VINYALS (ed. a cura de Jaume Sobrequés i Callicó, 1970), *Dels visigots al catalans*, vol. II: *La formació de la Catalunya independent*, Barcelona, Edicions 62, p. 381-403; RAMON D'ABADAL I DE VINYALS (1912), «Les "Partidas" a Catalunya durant l'Edat Mitjana», *Estudis Universitaris Catalans*, vol. VI, p. 118-162, reeditat a ABADAL (1970), p. 375-379; RAMON D'ABADAL I DE VINYALS; Ferran VALLS-TABERNER (1913), *Textos de dret català. I. Usatges de Barcelona*, Barcelona, Diputació Provincial,

6. ABADAL (1926-1950 i 1952); i RAMON D'ABADAL I DE VINYALS (1927), «El pseudo-arquebisbe de Tarragona Cesari i les preteses butlles de Santa Cecília», *La Paraula Cristiana*, VI: 34, reeditat amb el títol «L'abat Cesari, fundador de Santa Cecília de Montserrat i pretès arquebisbe de Tarragona. La falsa butlla de Santa Cecília», a ABADAL (1970), p. 25-55.

una afecció, després de 1939 es convertí per a Abadal en el substitut de la tasca política, que durant anys tingué pràcticament vetada.

Això explica també en part el fat de la *Catalunya carolíngia*; com deia molt bé Rubió i Balaguer,⁷ Ramon d'Abadal irrompé en el panorama historiogràfic català l'any 1948 amb l'abat Oliba⁸ seguit l'any següent per la batalla de l'adopcionisme⁹ i l'altre any per la primera part del volum II de la *Catalunya carolíngia*,¹⁰ seguit de prop per la segona part (1952) i pel volum III, *Els comtats de Pallars i Ribagorça*.¹¹ Amb aquesta trilogia quedava rubricada la figura d'Abadal com a historiador de primera fila, posició que reblà amb *Els primers comtes catalans*, un encàrrec que li va fer Jaume Vicens Vives entorn el 1950 com a primer volum de la col·lecció «Biografies Catalanes»; el llibre, aparegut el 1958,¹² va ser un gran èxit i va obtenir la «lletra d'or», el premi al millor llibre de l'any. L'èxit d'*Els primers comtes* marca el canvi de rumb definitiu d'Abadal, que deixà de ser un editor de documents per a passar a ser un historiador d'ampla volada; podríem dir que va deixar d'alçar parets per a convertir-se en arquitecte. Sens dubte, la història i el país hi van guanyar; en canvi, la *Catalunya carolíngia* hi va perdre: de fet, el mateix Abadal, en el pròleg del volum III de la *Catalunya carolíngia*, després d'explicar el projecte de l'obra, afegia que «no és probable que l'autor pugui acomplir una obra tan vasta, però confia que alguns estudiosos la completaran el dia de demà»;¹³ tenia raó, però segurament no s'imaginava que el

7. Jordi RUBIÓ I BALAGUER (1970), «El triomf d'Abadal sobre la circumstància», *Serra d'Or*, núm. 125, p. 30.

8. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS (1948), *L'abat Oliba, bisbe de Vic i la seva època*, Barcelona, Aymà; El censor franquista va argumentar l'excepcionalitat del permís per a publicar l'obra en català adduint que es tractava d'una col·lecció folklòrica, que s'emmarcava en la commemoració del centenari de Balmes, que la tirada era curta i que el llibre era car. L'obra va ser reeditada el 1962 per l'editorial Aedos i encara a ABADAL (1970: 143-277).

9. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS (1949), *La batalla del adopcionismo en la desintegración de la Iglesia visigoda*, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras (es tracta del discurs d'ingrés com a membre numerari de l'Acadèmia).

10. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS (1926-1950 i 1952).

11. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS (1955), *Els comtats de Pallars i Ribagorça*, a Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. III, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica II), p. XXXII-XXXVI. *Catalunya carolíngia*, vol. III.

12. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS (1958), *Els primers comtes catalans*, Barcelona, Teide (col·lecció «Biografies Catalanes», sèrie històrica I); reedicions: Vicens Vives, ²1961, ³1965, ⁴1980 i la Magrana ⁵2011.

13. ABADAL (1955), p. 11*.

dia de demà pogués ser tan llarg. De fet, quan el volum sortí publicat, Abadal ja havia començat a distribuir els materials entre persones de la seva confiança; m'hi referiré més endavant.

3. ELS PRIMERS VOLUMS

Dit això, és hora de centrar-nos en la *Catalunya carolíngia*. Després de tornar de París pel juliol de 1912, Abadal va continuar recollint i transcrivint documents per a l'obra i, essent president de la comissió de Cultura i Ensenyament de la Mancomunitat de Catalunya,¹⁴ en va obtenir uns diners per a la publicació de documents i altres materials històrics. En realitat, es tractava de la continuïtat del projecte que havia finançat l'edició dels *Usatges*, de la qual ja he parlat. En aquell moment Abadal considerava, sens dubte amb un excés d'optimisme, que tenia enllestida aproximadament la meitat de la feina d'*Els diplomes carolíngis a Catalunya*.¹⁵

Amb la subvenció de la Mancomunitat i l'aprovació del projecte per part de l'Institut d'Estudis Catalans, Ramon d'Abadal tornà a París, aquesta vegada acompanyat per Francesc Martorell, per a revisar les còpies i les transcripcions dels documents. A la tornada, Abadal va treballar intensament en els estudis previs a cada document, en la refecció de documents dels que hi ha notícia en altres de posteriors, en la dependència entre les diverses versions dels documents i en altres aspectes de l'aparat crític, de manera que el 1923 el primer volum va ser lliurat a la impremta. Una mica massa tard: el setembre del mateix any Primo de Rivera, amb l'aquiescència del rei Alfons XIII, va imposar la seva Dictadura militar, que a més de *dura* era també *ruda*. Tot i que la impremta que preparava l'edició era particular, la casa Arts Gràfiques, successors d'Henrich, l'any 1924 les noves autoritats manaren fondre les galerades de tot allò que fos escrit en català. Fou un cop dur, però no afectà l'original ni part de les proves d'impremta, com Abadal anuncià a la Secció Històrico-Arqueològica el 10 d'octubre de 1925. L'any següent, una subvenció de la Institució Patxot li permeté

14. Ho fou segurament després de la dimissió d'Eugeni d'Ors pel gener de 1920: VILANOVA (1996), p. 134-136.

15. VILANOVA (1996), p. 112-113.

reprendre el tiratge, aquest cop a l'impremta de la Casa de Caritat, i pagar despeses de preparació del volum corresponent als comtats de Pallars i Ribagorça.¹⁶

La proclamació de la República i la recuperació de la vida política normal van representar un nou entrebanc per al treball científic d'Abadal, que durant aquests anys es dedicà sobretot a la política i al periodisme polític,¹⁷ de manera que el text gairebé definitiu dels *Diplomes*¹⁸ (excepte el pròleg i els índexs) no fou lliurat a la Casa de Caritat fins a començament d'estiu de 1936 i gairebé a continuació l'esclat revolucionari que seguí a l'alçament militar destruï tot el material manuscrit i semblava que tot l'imprès, tant el dipositat a la impremta com les còpies i els esborranys conservats al domicili de l'autor, que fou saquejat.¹⁹ D'això se n'assabentaria Abadal ja a l'exili. Retornat a Barcelona pel febrer de 1939, un cop enllestida la seva depuració per part del règim franquista, costosa en maldecaps i diners, i després d'haver aconseguit endegar el seu patrimoni, es va tornar a posar a treballar per a recuperar el material perdut i continuar l'obra. Segurament el va animar molt la notícia de la troballa de 34 plecs (272 pàgines), tirats l'any 1926, que li va comunicar Ferran Valls i Taberner l'any 1940.²⁰ Estimulat per aquesta notícia i endut per la seva tenacitat, l'any 1942 Abadal reprengué la recuperació dels materials dispersos i la reconstrucció dels perduts. El gener de 1946 anunciava que havia acabat d'ordenar els materials de la segona part del volum II, però el mateix any s'hagué de recloure al sanatori de Puig d'Olena fins a la primavera de l'any següent; ho aprofità per a treballar sobretot en el volum de Pallars i Ribagorça. Així el 1950 aparegué la primera part del volum II: *Els diplomes carolingis a Catalunya*, amb peu d'impremta 1926-1950 (1926 pels plecs recuperats i incorporats a l'edició); la segona part va ser publicada de seguida, el 1952, totes dues a expenses també de la Institució Patxot, com es fa constar a les portades. Un encartament dins d'aquest darrer volum anunciava que el volum I, *El domini carolingi a Catalunya*, es trobava encara en premsa i que aviat apareixeria el volum III, *Els comtats de Pallars i Ribagorça*. Però si bé aquest darrer volum aparegué l'any 1955, Abadal no publicà mai el

16. ABADAL (1926-1950 i 1952), p. XXXIV-XXXV.

17. VILANOVA (1996), p. 235-252.

18. Fins a la Guerra Civil i en referència al volum II, Abadal parla sempre de *Preceptes*; després de la guerra de *Diplomes*, que serà el títol definitiu.

19. Pròleg d'ABADAL, (1926-1950 i 1952), p. XXXVI-XXXVII.

20. Les notícies dels paràgrafs anteriors procedeixen de MUNDÓ, pròleg a la reedició fotogràfica (2000) d'ABADAL (1926-1950 i 1952).

volum I, teòricament en premsa el 1952; no va ser fins a l'any 1986 que Jaume Sobrequés, estret col·laborador d'Abadal en els seus darrers anys, publicà una primera part d'*El domini carolíngi a Catalunya*, que aplega cinc treballs anteriors, publicats entre 1949 i 1958, que eren avenços de diferents aspectes del que havia de ser aquest volum i que Abadal havia revisat curosament els seus darrers anys. Tot i la seva extensió, aquest primer volum d'introducció general a l'obra no va més enllà del regnat de Lluís el Pietós.²¹ Del que hauria d'haver estat la segona part en deixà un tast en dues obres de síntesi ja citades: *Els primers comtes* i la *Pre-Catalunya*; però la segona part d'*El domini carolíngi a Catalunya* no s'ha publicat mai com a tal; en parlarem més endavant.

Els diplomes i *Els comtats de Pallars i Ribagorça* van ser, per tant, els únics volums publicats a nom de Ramon d'Abadal. *Els diplomes* estan a l'altura, si no per damunt, de les més acurades edicions estrangeres de documents dels sobirans francs, de manera que el llibre meresqué els més encesos elogis dels historiadors catalans, espanyols i estrangers.²² El volum sobre Pallars i Ribagorça consolidà aquesta opinió, amb un afegit: la condició de falsos o no d'alguns documents de Pallars motivà una polèmica amb el diplomatista francès Georges Tessier, en la qual intervingué també Charles Higounet, el ressò de la qual tingué el benefici col·lateral d'acabar de donar rellevància internacional a la *Catalunya carolíngia*; la convincent defensa que Abadal feu dels seus punts de vista li atorgà un gran

21. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS (a cura de Jaume Sobrequés i Callicó) (1986), *El domini carolíngi a Catalunya*, a ABADAL, *Catalunya carolíngia*, vol. I, primera part (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XXXV). La revisió i posada al dia dels treballs va ser prou important com perquè Abadal decidís donar nous títols als capítols basats en aquests treballs, els títols originals dels quals eren: Ramon d'ABADAL I DE VINYALS (1953), «El paso de Septimania del dominio godo al franco a través de la invasión sarracena», *Cuadernos de Historia de España*, XIX (Buenos Aires), p. 5-54; *idem* (1956) «La expedición de Carlomagno a Zaragoza: el hecho histórico, su carácter y su significación», a Ramón MENÉNDEZ PIDAL *et al.*, *Coloquios de Roncesvalles, agosto de 1955*, Pamplona, Diputación General de Navarra. Institución Príncipe de Viana, p. 39-71; *idem* (1949), *La batalla del adopcionismo en la desintegración de la Iglesia visigoda*, «Discurso leído en la recepción pública de Ramon de Abadal i Vinyals en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona el día 18 de diciembre de 1949»; *idem* (1954-1957) «La Catalogne sous l'empire de Louis le Pieux», *Études Roussillonnaies*, IV-3: 239-272; V-1: 31-50; V-2: 147-177, i VI-1/2: 67-95 (Perpinyà). Només el capítol IV, «L'ocupació de la ciutat de Barcelona» és en gran part nou, tot i que utilitza alguns passatges d'ABADAL (1961), «La pre-Catalunya», a Ferran SOLDEVILA, *Història dels catalans*. Barcelona, Ariel, vol. II, p. 601-691.

22. PLADEVALL (1989), p. 70.

reconeixement, sobretot a França.²³ D'altra banda, aquest volum dels comtats de Pallars i Ribagorça contenia, a més de l'edició dels documents corresponents, un ampli estudi històric introductor, important perquè es tractava d'uns comtats amb una història mal coneguda i plena de falsedats aportades per les falsificacions documentals, i a més a més innovador per l'atenció a les realitats demogràfiques i econòmiques, o sigui per l'aplicació immediata que Abadal hi feia de les noves idees difoses a partir del X Congrés Internacional de Ciències Històriques de París de l'any 1950, de les quals Vicens Vives actuava com a apòstol a Espanya. Segons el projecte d'Abadal, estudis històrics semblants havien d'encapçalar cada volum, però cap altre editor no s'ha vist amb cor de dur a terme un estudi semblant.

4. LA CATALUNYA CAROLÍNGIA DESPRÉS D'ABADAL

Mentre ultimava el segon volum dels *Diplomes* i el de *Pallars i Ribagorça*, Abadal, que havia sobrepassat els seixanta anys i que es trobava reclamat per diverses iniciatives editorials, va prendre consciència que no podria acabar la *Catalunya carolíngia* tot sol, de manera que l'any 1951 començà a repartir els seus fitxers entre diversos col·laboradors de confiança, amb l'encàrrec d'enllestir els diferents volums. He de dir que segurament la dispersió no va ser una bona idea. Els col·laboradors, tots de gran vàlua, anaren recollint i estudiant els documents dels quals tenien notícia o se'ls enviaven els uns als altres, però no tingueren ni el lleure ni les disponibilitats monetàries que la confecció de l'obra requeria; d'altra banda, sembla que tots esperaven l'impuls d'Abadal, que en teoria continuava dirigint el programa, però que no intervenia en el treball dels col·laboradors. Per aquesta i altres raons, no es va publicar cap volum de la col·lecció entre 1955 (Pallars i Ribagorça) i 1999 (Osona i Manresa, a càrrec de Ramon Ordeig).²⁴ Els elegits el

23. Georges TESSIER (1955), «À propos de quelques actes toulousaines du IXe siècle», a *Recueil de travaux offerts à M. Cl. Brunel*, París, Société de l'École des Chartes (Mémoires et documents publiés par la Société de l'École des Chartes, XII), p. 566-580; Charles HIGOUNET (1956), «Chronique du Midi Carolingien», *Annales du Midi* LXVIII, 33, p. 69-75, i Ramon d'ABADAL I DE VINYALS (1954-1956), «Els preceptes comtals carolingis per al Pallars», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, XXVI, republicat en ABADAL (1969) p. 11-60.

24. Ramon ORDEIG I MATA [cur.], «Els comtats d'Osona i Manresa», a Ramon d'ABADAL I DE VINYALS (fundador); Josep M. FONT I RIUS; Anscar M. MUNDÓ [dir.] (1999), *Catalunya carolíngia*, vol. IV, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LIII).

1951 per a fer-se càrrec dels diferents comtats foren el mateix Font i Rius per a Barcelona, Eduard Junyent per a Osona, Marc Taxonera i Anscari Manuel Mundó per al comtat de Manresa (l'arxiu de Sant Benet de Bages es troba a Montserrat); la resta de comtats quedaven per a més endavant, tot i que Abadal va assenyalar Santiago Sobrequés per a fer-se càrrec dels comtats de Girona i Empúries amb els seus annexos de Besalú i Peralada, i Pere Ponsich per al Rosselló i els altres territoris al nord de l'Albera. Els comtats d'Urgell, Cerdanya i Berga van quedar més tard sota la supervisió de Manuel Riu, que hi anà treballant amb Cebrià Baraut i Lluís Sardà.

Abadal morí el 17 de gener de 1970; poc abans del seu traspàs va lliurar a Josep M. Font i Rius els materials que encara conservava de la *Catalunya carolíngia*, entre ells les fitxes, perfectament ordenades, per a redactar la segona part del volum introductori i les introduccions històriques a la resta dels volums, un desig que, com ja he dit, no s'ha acomplert. Font i Rius diposità el llegat d'Abadal a l'IEC i plantejà la necessitat que per a assegurar la continuïtat del projecte es creés una comissió que en portés la tutela i direcció. Secundaren la idea Jordi Rubió i Balaguer, Miquel Coll i Alentorn, Joan Ainaud de Lasarte i Ramon Aramon, secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans. La comissió, formada per Miquel Coll i Alentorn, Josep M. Font i Rius i Anscari Manuel Mundó, fou creada l'any 1971.²⁵

4.1. Els anys difícils

Molt aviat la mort prematura de Santiago Sobrequés (1973) va deixar l'encàrrec en mans del seu fill Jaume, que hi anà treballant amb l'ajut de Sebastià Riera i Manuel Rovira, als quals acabà passant l'encàrrec; però en conjunt, els anys setanta i vuitanta la feina va avançar molt lentament i amb llargs períodes d'inactivitat. De fet, alguns dels col·laboradors van editar pel seu compte la documentació de què disposaven, com Cebrià Baraut, que publicà els documents anteriors a l'any 1000 de l'arxiu episcopal d'Urgell a la revista *Urgellia*, entre 1978 i 1981 (i continuà fins a l'any 1200 en successius lliuraments fins a l'any 1994);²⁶ o Eduard Junyent, que publicà el *Diplomatari i escrits literaris de*

25. Anscari M. MUNDÓ, «Prefaci» al volum citat en la nota anterior, p. 9.

26. Per la part fins a l'any 1000: Cebrià BARAUT (1978), «Les actes de consagracions d'esglésies del bisbat d'Urgell (segles IX-XII)», *Urgellia* I (la Seu d'Urgell), p. 11-182; *idem* (1979), «Els documents dels segles IX i X. Conservats a l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell», *Urgellia* II (la Seu

l'abat i bisbe Oliba, dins de les Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut.²⁷ En defensa de la *Catalunya carolíngia*, val a dir que hi ha una gran diferència entre editar els documents d'un arxiu i els d'una institució: en aquest segon cas, la feina és molt més feixuga, atès que cal cercar tots els documents, siguin on siguin, i es corre sempre l'afortunat perill de trobar-ne de nous i d'haver-los d'intercalar, amb el problema que suposa córrer la numeració, o si la feina està molt avançada, acudir a la poc elegant solució dels bisos.

La mostra més clara de la situació d'aquests anys és l'encàrrec del volum VI, corresponent als territoris catalans avui sota sobirania francesa. La història es pot veure al pròleg que Manuel Mundó va escriure per a aquest volum. Recordem que la idea d'encomanar-lo a Pierre Ponsich ja l'havia avançat Abadal l'any 1951; no sembla, però, que ningú contactés amb ell fins que entre els anys 1968 i 1972 Mundó i Ponsich coincidiren diverses vegades en el cursos d'estiu sobre art romànic que se celebraven a Cuixà; a continuació, Ponsich fou nomenat membre corresponent de la Secció Històrico-Arqueològica l'any 1973. Però la col·laboració de Ponsich a la *Catalunya carolíngia* no es formalitzà fins a l'any 1986; Ponsich ja anava recollint documents i segurament a partir d'aquest moment s'hi dedicà més, però no es va concretar res fins a l'any 1999, mesos abans de la mort de Ponsich, traspasat el 23 de desembre d'aquell any. Sortosament, en aquest darrer moment el treball va ser intens: Ponsich va lliurar en diverses tongades originals i transcripcions i a la seva mort es disposava de l'ossada documental del volum gràcies a la feina de Mundó, Pladevall i Rafel Ginebra.

4.2. L'empenta dels anys noranta

De fet, a la dècada dels noranta es produí la reactivació definitiva que ha permès l'acabament de l'obra. El mateix any 1990 Font i Rius i Mundó sumaren al projecte Ramon Ordeig, que ha estat decisiu per a l'empenta posterior. En poc temps, poc temps si tenim en compte la magnitud de l'obra i la tradicional exasperant lentitud dels serveis editorials de l'Institut, Ordeig va tenir llest per a

d'Urgell), p. 7-145, i *idem* (1980), «Els documents dels anys 981-1010, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell», *Urgellia* III (la Seu d'Urgell), p. 7-145.

27. Eduard JUNYENT I SUBIRÀ (a cura d'Anscari M. Mundó) (1992), *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XLIV).

l'edició el volum IV, *Els comtats d'Osona i Manresa*, publicat l'any 1999. Al mateix temps ajudà a completar el volum V, *Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada*, que es va publicar l'any 2003, a cura de Santiago Sobrequés, Sebastià Riera i Manuel Rovira, amb la col·laboració de Ramon Ordeig.²⁸ Més feina feu encara aquest per acabar d'endegar l'edició del volum VI, *Els comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet*, publicat l'any 2006 a cura de Pere Ponsich.²⁹ A més de la feina d'Ordeig, Mundó revisà també a fons la documentació de tots aquests volums i també del de Barcelona; Mundó i Ordeig han estat, després d'Abadal, els que més han treballat perquè l'obra pugui arribar a bon fi; és de justícia esmentar-ho i agrair-los-hi.

4.3. L'esprint final

Com que Coll i Alentorn morí l'any 1990, abans de la publicació de cap volum posterior al d'*Els comtats de Pallars i Ribagorça*, publicat a nom de Ramon d'Abadal, en les portades dels volums IV, V i VI consten com a directors Font i Rius i Mundó. Durant aquests anys, Manuel Riu i Antoni Pladevall van col·laborar en la direcció i n'havien de ser els continuadors naturals, però quan l'any 2009 Font i Rius i Mundó van plantejar per motius d'edat i de salut que era l'hora de deixar la direcció, tant Riu (mort el 2011) com Pladevall, no es trobaven en disposició de prendre el relleu i així fou com la direcció de la *Catalunya carolíngia* recaigué sobre Josep M. Salrach i jo mateix. En aquest moment estaven ja en marxa els dos volums finals.

El volum corresponent a Barcelona, que recordem que havia estat encarregat per Abadal a Font i Rius, l'havien de compondre en gran part documents ja publicats (*Liber feudorum Maior, Cartulari de Sant Cugat*) o transcrits, com els de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, que jo mateix havia transcrit per a la

28. Santiago SOBREQÜÉS I VIDAL; Sebastià RIERA I VIADER i Manuel ROVIRA I SOLÀ (revisat i completat per Ramon Ordeig i Mata) (2003), *Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada*, a Ramon d'ABADAL I DE VINYALS (fundador); Josep M. FONT I RIUS; Anscar M. MUNDÓ [dir.], *Catalunya carolíngia*, vol. V, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LXI).

29. Pere PONSICH (revisat i completat per Ramon Ordeig i Mata) (2006), *Els comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet*, a Ramon d'ABADAL I DE VINYALS (fundador); Josep M. FONT I RIUS; Anscar M. MUNDÓ [dir.], *Catalunya Carolíngia*, vol. V, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LXX).

meva tesi doctoral i que més tard, l'any 1995 publicaria pel seu compte el canonge arxiver Àngel Fàbrega,³⁰ per tot plegat es decidí que no corria tanta pressa com altres volums. No va ser fins a mitjans de 1991 que Font i Rius i Mundó el van encomanar a Pere Puig, que acceptà la comesa, però demanà l'ajut d'una altra persona, per mor d'altres obligacions que no podia descurar. El primer col·laborador va ser Joan Josep Busqueta, però aviat ho hagué de deixar en traslladar-se a Lleida; el substituí Ignasi Baiges, que és l'altre editor del volum. Tots dos han comptat amb altres col·laboradors, entre ells Ramon Ordeig, i el volum VII, *El comtat de Barcelona*, va aparèixer l'any 2019; Mundó havia mort el 2012 i Font i Rius el 2018, quan ja els tres toms que el componen estaven a punt del tiratge definitiu; això fa que la cota bibliogràfica sigui especialment complexa, amb més directors que autors.³¹ Finalment, el mateix Ordeig va heretar de Manuel Riu l'encàrrec del volum VIII, que recull la documentació dels comtats d'Urgell, Cerdanya i Berga, amb el qual es clou, tard però feliçment, el projecte endegat per Ramon d'Abadal i l'Institut d'Estudis Catalans ara fa un segle.³²

En conjunt, la *Catalunya carolíngia* haurà publicat gairebé 5.000 documents (exactament 4.956). Si s'hi sumen els documents numerats en cada volum, la xifra supera els 6.000 (6.049); la diferència són les remissions de documents publicats en altres comtats i els documents refets mitjançant notícies extretes de documents posteriors. D'aquest conjunt, més d'un 40 % (42,5 %) són documents originals, amb una gran diferència entre comtats: mentre als volums III (Pallars) i VI (Rosselló) són molt pocs (menys d'un 5 %), al volum V (Girona) arriben a la quarta part, als volums VII (Barcelona) i VIII (Urgell) superen el 45 % i al IV (Osona) són dues terceres parts. A més a més, cada volum compta amb unes introduccions sobre la geografia i la història del territori corresponent, la

30. Gaspar FELIU (1971), «El dominio territorial de la sede de Barcelona (800-1010)», tesi doctoral inèdita, i Àngel FÀBREGA I GRAU (1995), *Diplomatari de la catedral de Barcelona*, vol. I. *Documents dels anys 844-1260*. Barcelona, Catedral de Barcelona.

31. Ignasi J. BAIGES I JARDÍ; PERE PUIG I USTRELL (2019), *El comtat de Barcelona*, a Ramon d'ABADAL I DE VINYALS (fundador); Josep M. FONT I RIUS; Anscar M. MUNDÓ [dir.]; Gaspar FELIU I MONTFORT; Josep M. SALRACH I MARÈS (col·laboradors), *Catalunya carolíngia*, vol. VII, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, CX).

32. Ramon ORDEIG I MATA (2020), *Els comtats d'Urgell, Cerdanya i Berga*, a Ramon d'ABADAL I DE VINYALS (fundador); Gaspar FELIU I MONTFORT; Josep M. SALRACH I MARÈS [dir.], *Catalunya carolíngia*, vol. VIII, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica...).

procedència i la historiografia dels documents i sovint de les peripècies de la seva conservació i, aspecte encara més important, un estudi detingut dels documents considerats falsos que en gairebé tots els volums es publiquen en apèndix, amb indicació de les raons que abonen la seva qualificació.

Quadre 1. Comparació dels documents per comtats

	Documents	Doc. reals	Doc. originals	Regests	Doc. refets	% origi- nals
Vol. II Diplomes	122	95	14	3	24	14,7
Vol. III Pallars	322	319	3	15	1	0,9
Vol. IV Osona	1.873	1.717	1.080	334	8	62,9
Vol. V Girona	630	430	109	103	30	25,3
Vol. VI Rosselló	649	538	28	225	52	5,2
Vol. VII Barcelona	1.545	1.185	554	37	21	46,8
Vol. VIII Urgell	908	672	318	137	5	47,3
Suma	6.049	4.956	2.106	854	141	42,5

4.4. La feina que queda

Com ja ha quedat dit, amb el volum VIII s'acaba el projecte presentat per Ramon d'Abadal a l'IEC l'any 1920: la publicació de tots els documents catalans anteriors a l'any 1000. Queden, però, dos serrells que comportaran dos volums més. En primer lloc, tot i que no són gaire nombrosos, hi ha documents que s'han conegut després de la publicació del volum corresponent (de fet, és possible que les còpies dipositades a Poblet de l'arxiu dels ducs de Medinaceli encara ens deparin noves troballes, ja ho han començat a fer); a més a més, s'han trobat originals de documents que només coneixíem per còpies, o bé s'ha demostrat o discutit la veracitat o falsedat d'alguns documents, o la seva datació, etc. Amb aquestes correccions imprescindibles, més l'epigrafia i un regest de tots els documents per ordre cronològic, està en marxa un volum IX d'apèndixs

i correccions. D'altra banda, queda el problema de la segona part del volum I, de la qual ja hem parlat; Josep M. Salrach i jo mateix, com a directors actuals del projecte, ens veiem moralment obligats a assumir la redacció d'aquesta part restant. El plantejament del volum ens enfronta a un dilema previ: hem de ser fidels als escrits i les notes d'Abadal, en especial els *Primers comtes*, la *Pre-Catalunya* i els treballs publicats en *Dels visigots als catalans*, limitant-nos a integrar-los i a posar-los al dia, o bé hem de ser fidels al seu esperit³³ i mostrar la nostra visió, més de mig segle més tardana i influïda inevitablement pels canvis en la historiografia i en últim terme per la nostra visió de l'època? Tot i l'obligació i la devoció de tenir en compte l'obra d'Abadal, hem cregut fermament que hem d'escriure des d'avui, fins i tot si en aspectes concrets la nostra proposta difereix de la del mestre o la contradiu. Pensem que en un termini de tres o quatre anys podrem publicar l'obra i aleshores els historiadors podran discutir i jutjar encerts i errors, que és la manera com entre tots fem avançar el coneixement històric.

5. UNS MOTS DE CLOENDA

Com tota obra, la *Catalunya carolíngia* és filla del seu temps i del seu lloc; la seva història reproduceix, de vegades amb una mica de retard, la història del país, els seus moments d'il·lusió i empena col·lectiva i els seus tràngols i recuperacions. També la capacitat d'aplegar gent diversa entorn d'un projecte engrescador. Les portades de les obres esmenten algunes persones i en aquest article surten altres noms, però no voldria acabar sense agrair la feina dels que no hi surten. La llista seria òbviament massa llarga, de manera que em limitaré a uns pocs noms: Miquel Coll i Alentorn, que hi treballà molt, però morí abans de poder-ne veure publicat cap volum com a codirector; Jordi Rubió i Lois, que va ser el primer ajudant d'Abadal; Manuel Riu i Antoni Pladevall, que van fer feina fosca durant molts anys; Jordi Bolòs i Víctor Hurtado, que a partir del volum d'Osona han traçat els utilíssims mapes que acompanyen cada volum; Joan Soler i Abel Rubió, que han esmerçat temps i paciència en els índexs onomàstics i topogràfics dels darrers

33. Per a mi, la millor expressió d'aquest esperit rau en la seva frase «en la concordança s'aferma la seguretat, en la divergència s'assenyala la precarietat que tenen sovint les interpretacions històriques». Més motiu encara per afinar-les indefinidament; ABADAL (1969: 381).

volums, i també els equips de correcció i edició de l'IEC, tan criticats com imprescindibles. A tots ells, citats o no citats, moltíssimes gràcies.

Només com a darrera consideració voldria assenyalar que a més de la seva utilitat i comoditat per als historiadors del període, i manllevant paraules de Manuel Mundó, «el corpus diplomàtic ha esdevingut la millor credencial que permeté a Catalunya d'entrar en el grup selecte de la ciència historiogràfica europea», donades les dificultats d'un país sense Estat, és un gran èxit.³⁴

34. Introducció de MUNDÓ a la reedició d'ABADAL (1926-1950 i 1952: 2200).